

Vajda Júlia

Sterilizált élet

Talán a legmegátalkodottabb holokausztagadókát leszámítva nincsen senki, aki számára ne volna evidencia a holokausztraumatizáló hatása. Hogy azok, akik ezt az üldöztetést elszenvedték, az azt követő években is magukban – testükben, lelkükben – hordozták annak marandó, hosszú távra kiható hatásait. Talán még az is evidenciának számít, hogy mindez 60 év távolából is így van, hogy a ma élő „túlélők” a mai napig együtt élnek a rettenet emlékével. Evidencia az is, hogy akit sterilizáltak, az nem pusztán egy emlékekkel él együtt, hanem olyan marandó károsodást szenvedett, amely egész későbbi életpályáját meghatározta, a mai napig meghatározza. Az azonban, hogy a sterilizálás esetében nem a sterilitás, az utódnemzés képességétől való megfosztás ténye az, ami a legdrámaibb hatással van a későbbi életpályára, már nem olyan kézenfekvő – ahogy az sem feltétlenül, hogy azok az áldozatok, akik életre szóló fizikai károsodást nem szenvedtek el, azok létét is a mai napig sok szempontból meghatározza az üldöztetés.

Zygmunt Baumann mondja *Holocaust* könyve bevezetőjében, hogy a holokausztra ablak a világra. Igen, egy olyan ablak, amelyet nem szabad elfüggönyöznünk, amelyen nap mint nap ki kell néznünk, még ha szédítő is az a mélység, amelyet kinézve, esetleg ki is hajolva, magunk alatt megpillantunk.

Amikor ennek a szövegnek nekikezdtém¹, s azt gondoltam, egy holokauszttúlélő életdrámája kapcsán ahhoz járulok majd hozzá, hogy itt egy pillanatra mindannyian együtt hajoljunk ki ezen az ablakon, hirtelen rossz érzés fogott el: Tudok, sőt mi több, tudhatok-e én többet mondani annál, mint amit egy ilyen élet maga mond? Tudok-e én, aki 15 évvel a vészorszak után születtem, s ekképp csak mások elbeszéléséből ismerem, ismerhetem meg azt, amin a túlélők keresztülmentek, olyat mondani az emberiség talán eddigi legnagyobb borzalmáról, amit el szabad, sőt el kell mondani? Nem közhelyes, s ezáltal végső soron blaszfémikus-e mindaz, amit már eddig is elmondtam, s amit ezután konkrétan, Matild élettörténetéről beszélve mondani tudok? Szándékosan kerülöm a

szót, hogy elemezve, bár tevékenységemet, amelynek célja a rám bízott élettörténetekben való elmerülés, azok megértése, más témák esetében így szoktam nevezni. De itt még e szó is rosszul cseng, hiszen azt indikálja, hogy nekünk, akik e szenvedést belülről nem ismerjük, szerencsénkre nem is ismerhetjük, van jogunk hozzá, hogy elemezzünk, értelmezzünk a túlélők fájdalmait. S ehhez persze nincs jogunk. De akkor mi végre is ez a szöveg? – tettem fel a kérdést magamnak.

S a válasz lehetne az ismét csak közhelyes kijelentés, hogy ugyanis arra szolgál, hogy mi, az utódnemzedék tagjai okuljunk belőle. No de ha a blaszfémiától félvén nem lépünk be a szenvedés szentélyébe, nem hagyjuk-e a szenvedőket ismét magukra, ahogy tettük, tette velük a világ évtizedeken keresztül? Nem álságos-e ez is, nem a mi félelmeinket mutatja-e inkább?

A dilemmából nincs kiút. Hallgassuk meg hát Matildot, s ne tegyünk szövegével mást, mint kommentáljuk oly módon, hogy a szöveg pusztán abban segítsen minket, hogy – amennyire ez a mi pozíciónkból lehetséges – bele tudjunk merülni az ő fájdalma átérzésébe, hogy legalább most, 60 év távolából, mellette legyünk.

„Bevezettek egy primitív orvosi rendelőbe,² ott fölfeküdtem egy nőgyógyászati vizsgáló asztalra. Ott volt Mengele, és a Mengele instrukciója mellett, egy magas, ősz hajú, sötét civil ruhás férfi végezte el a következőket. A hüvelyen keresztül **maró** folyadékot spriccelt be, amitől olyan fájdalmam volt, hogy eszméletemet elveszítettem. A két petefészek tájékára körbe ilyen blokádszerűen mélyen injekció sorozatot kaptam, amitől órákon belül hólyagok keletkeztek. * Ezt kétszer ismételték meg, és a **második** * alkalommal ez az ősz hajú orvos észrevette, hogy a mellkasomon van valamilyen pattanászerű valami. * Ez sterilizáció volt, amit később megtudtam”

Részletes, ámde száraz, tárgyyszerű a beszámoló. Matild úgy számol be a hatvan évvel ezelőtti történetéről, ahogy akár egy gyógyító

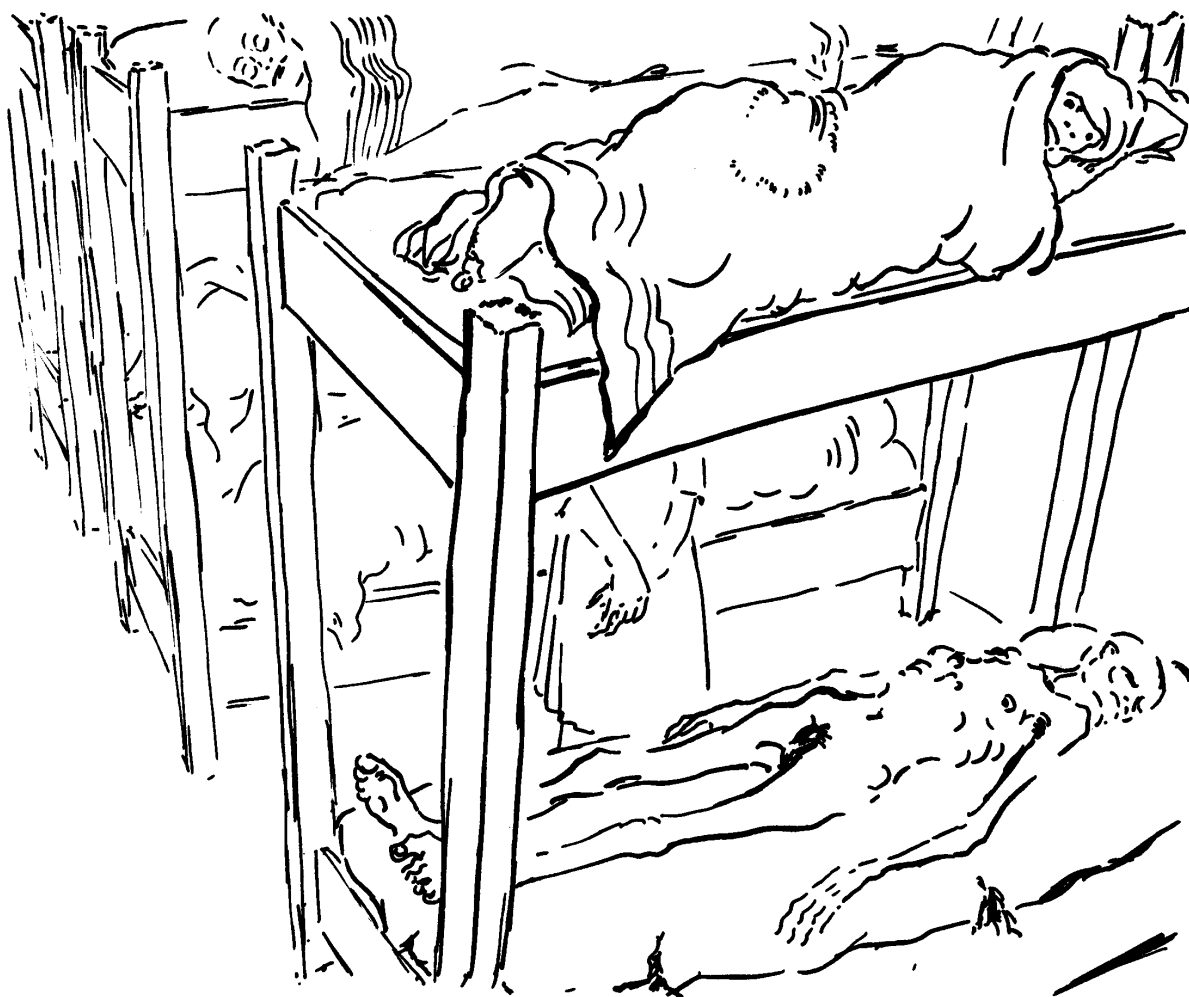
Lukács Ágnes: Auschwitz – Női tábor. Megérkezés

orvosi beavatkozást is el lehetne mesélni. Nem sír, nem remeg a hangja, nem akadozik a beszéde. Úgy tesz, mint akinek már nem is fáj annyira az emlékezés. Talán úgy tudta elrendezni életét e tragédia ellenére, hogy nem élte meg folyamatos veszteségként az elszenvedett csonkítást. Valóban lehetséges volna ez? Vagy talán inkább még ma is akkora a fájdalom, hogy ha nem távolítja el magától, összeroppan a súlya alatt.

Sorsdöntő pillanata a női létnek az első gyermek születése. Hisz a gyermek megszületésétől kezdve az addigi független nő gyermekéért felelős anyává, igazi asszonnyá válik. De mi történik azzal, akit e brutális beavatkozással örökre megfosztottak attól a lehetőségtől, hogy ezt az élményt megélhesse? Lehetséges volna, hogy Matild talált a maga számára olyan életmegoldást, amely elviselhetővé teszi e hiányt? Hisz a sterilizálás nem pusztán a gyermekkel járó örö-

möktől/bánatoktól foszt meg, nem pusztán perspektívátlaná teszi az életet annyiban, hogy nincs utód, akinek a felhalmozott élettapasztalatok és javak továbbadhatók, akihez egy életre szóló szeretet- és felelősségkapcsolat köt, aki öreg napjainkban mindezt viszonzhatja és támaszunk lehet. Hogy birkózott meg mindezzel a ma közel 80 éves Matild?

„Rossz házasság volt ez tulajdonképpen (...) az én férjhez menetelem az talán azért volt mert, hogy egyedül voltam, tudod akkoriban sok ilyen házasság született ami felbomláshoz vezetett. Nem volt érzelmi alapja, rosszul éltünk és három év múlva el is váltunk. De ahogy végig gondolom a repertoárt akik azután jöttek, mert mondjuk szűzi életet tegyük fel nem éltem, hát bizony nagyon gyatra volt... ahogy visszagondolok azért volt sikertelen a kapcsolatom,

Lukács Ágnes: Auschwitz – Női tábor. Kórház

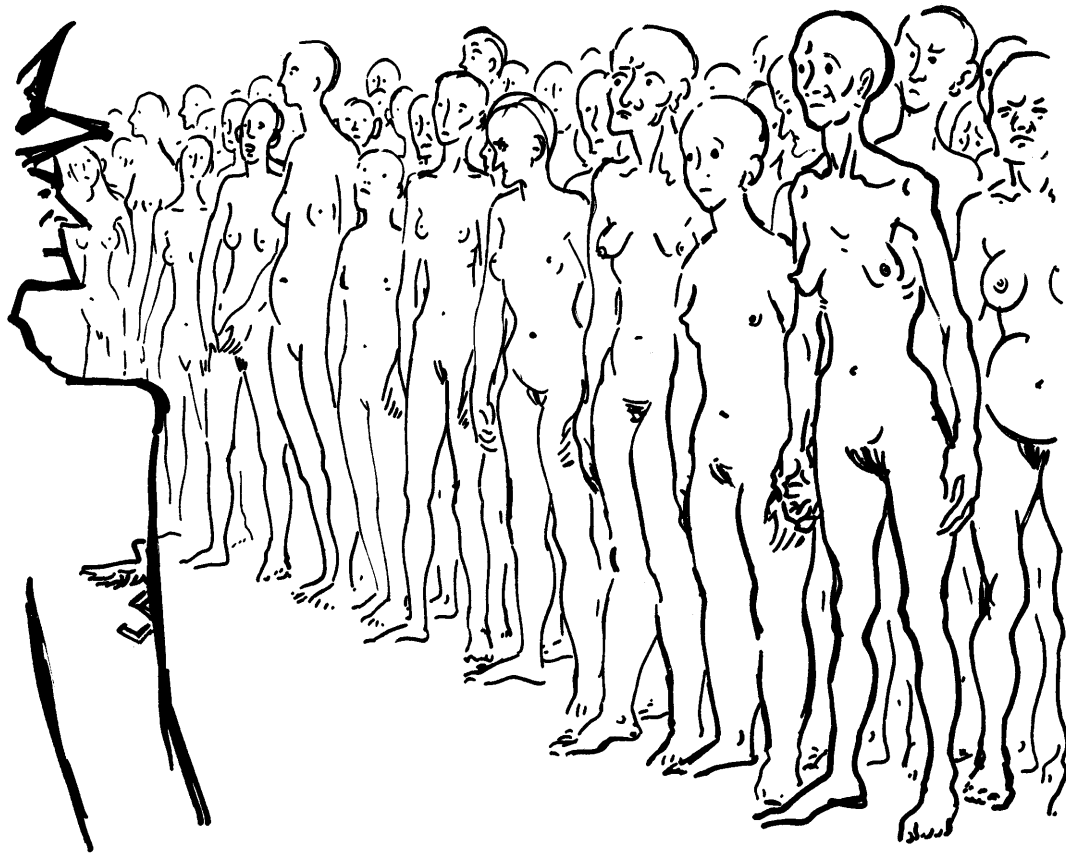
mert a sterilizációról senkinek se beszéltem, férjem se tudott róla és maga a szexuális együtt lét félelmet keltett bennem. Talán egy volt akivel jó volt a kapcsolat, akivel megtudtam milyen nőnek lenni. De őt aztán elvitték kényszerzubonyban. Ezt tudom mondani.”

Matild maga is úgy látja hát, hogy házassága, partnerkapcsolatai sikertelenségének is a sterilizáció az oka, mely olyan titokká vált, amely meggátolta abban, hogy a férfiakat közel engedhesse magához. A legfontosabb talán nem is a gyermekszülési képtelenség eltitkolása, hanem magának a beavatkozásnak, a megalázó procedúrának az elmondhatatlansága. Mintha az elbeszélés megalázná az előtt is, akivel a rémséget megosztja. Hísz a precíz kiviláglik, hogy Matildot a nemi aktus minden alkalommal a sterilizációra, a brutális behatolásra és befecskendezésre kellett em-

lékeztesse. S az egyetlen olyan, aki oldani tudott valamit a félelmein, akinek idővel talán a rémségek rémsége is elmondható lett volna – talán a teher súlya alatt, melyet a holokausztból túlélőként ő cipelt – örökre összeroppant. Matild így egy életen át nem vallhatta meg egyetlen férfinak sem, hogy fiatal lányként, épp, mikor szexualitása kibomlott volna, milyen durván alázták meg nőiségében. Megfosztották hát a legmélyebb, legodaadóbb gyöngédség lehetőségétől is. S ez talán még a gyerek hiányánál is fájóbb.

Ott tartottunk hát Matild elbeszélésében, hogy volt a mellkasán egy pattanás, melyet a sterilizációkor a náci orvosok felfedeztek.

„és mivel az a pattanás már, * engem nem, * én már nem voltam alkalmas se a kísérletekre, semmire se. * Az egyik kápó levitt egy ilyen pince sötét szerű helységbe, azt se tudtam mi az,

Lukács Ágnes: Auschwitz – Női tábor. Szelekció

* és belépett egy szobába. Ez a szoba egy ilyen aa ablak nélküli valami volt. **Rengetegen** voltak akkor már ott. Őrjöngtek, a * nők egymást vagy magukat harapdálták, * és volt, aki csendesen imádkozott körülöttem a helyiségben. Körül néztem. Olyan húszcentis vastagságú csővezeték, korongszerű valami volt ott, és a korongon olyan tíz centis lyukak voltak, észrevehetően azon jöttek ki * a cián szemcsék. De hát akkor még, tulajdonképpen, első pillanatban nem is tudtam, hogy hol vagyok. Oldalt nem láttam zuhanyozókat, mert egyrészt annyian voltak, másrészt nem néztem oldalt. Csak mikor ezt a korongot láttam lyukakkal, akkor tudatosult bennem, hogy tulajdonképpen én a gázkamrában vagyok. Engem **dermedt** nyugalom szállt meg, és azt mondtam magamnak, **minnél előbb** legyen vége ennek az örületnek. A húgom is itt fejezte be, én is, most itt fogom befejezni, de ez **történjen minnél előbb.**”

Matild számára a gáz tehát nem pusztán a halál, de a húga követésének szimbóluma is.

Legszívesebben utána menne a halálba. De nem, ez sem engedtetik meg neki.

„S akkor megfordultam, s akkor láttam, hogy az ajtó ilyen hermetikusan elzárt, ki volt bélelve apró rések, és egy ablak volt egy kémlelő ablak, amin szintén ilyen párnázott volt a széle, és a németek, nők férfiak vegyesen kéjjel nézték, néztek be a gázkamrába, és élvezték a heflingeknek gyötrődését. Egymást lökdösték, hogy minél többen lássák ezt a attrakciót. * Aztán egy idő múlva kinyílt az ajtó (2) és bejött, nézett egy obersturmführer, rámutatott ötünkre, és a következőt üvöltötte németül. Ti még ráértek megdögleni még egy-két hónapot dolgoztatok a birodalomnak * és kicibáltak bennünket a Sonderkommando tagjai.”

Úgy éli meg, erőszakkal visszarángatták az életbe. Nem hagyták, hogy a húga után menjen. De van valami különös ok, amiért az akkor 17 éves Matild az élet helyett talán szívesen választaná ezt az utat? Vagy valami, amiért a mai

perspektívából elfogadhatóbbnak tűnne ez a megoldás?

„A Mengele amikor állt ő balra intett az elgázósítandók felé és jobbra akit hajlandó volt életben tartani. Aki szembe jött Mengelel annak fordítva volt a dolog tehát innen adódik az, hogy a könyvekbe az van írva, hogy az elgázósítottak jobbra mentek, aki életbe balra, attól függ, hogy melyik **aspektusból** nézem a dolgokat. Azt észrevettük, * hogy a hogy ha hasonlított két ember egymásra akkor az egyiket Mengele megölette. Hát a húgom és én között volt családi vonás, és igyekeztünk mindig távol * menni a szelekciónál. És én már annyira ki lehettem idegileg, talán a húgom is biztos, hogy húgom volt előttem és én mögötte mikor Mengele elé értünk, és a húgomat balra küldte az elgázósítandó felé (4) és én előtte voltam, Mengele előtt, és a **húgom** intett, hogy menjek vele”

És Matild nem ment. De talán ez a ma hívásként értelmezett intés az, amivel nincs mit kezdenie.

„most egész ez egy furcsa dolog. Tudni illik a húgom is tudta, hogy van gáz és van krematórium, és mégis hívott”

S e hívás tulajdonképpen talán nem megbocsátható. Ugyanakkor az emiatt érzett harag a történetek fényében nem vállalható.

„* és én * nem mentem vele, ez életem végéig engem **nyom**. * Végeredménybe én voltam a **húgom** gyilkosa.”

S Matild az interjú során először és utoljára, el-sírja magát. A hűg intése végzetes. Hisz az érte érzett harag az azóta eltelt idő távolából a ma már idős asszony számára lehet, még annyira sem vállalható, mint akkor közvetlenül, a serdülő lány számára volt. Az eddig keménynek látott Matild sír, kicsit össze is roppan a fájdalom, s a sorssal,

Lukács Ágnes: Auschwitz – Női tábor. Szelekció után

de még inkább talán a saját érzéseivel való tehetlenség érzetének súlya alatt. S ebből a helyzetből nincs számára többé kiút. Hiába, hogy

„Ámbár az ideggyógyász azt mondta, hogy ez természetes életbe maradási ösztön, és én ezen ne egyen magam. (2) Tehát én életbe maradtam, a húgom * krematóriumba végezte. *”, zárja le ismét, jelezve, hogy a megtörténetekhez, a gyilkosság tényéhez kétség nem férhet.

Mindazonáltal valamelyest visszatalál tárgyszerűbb, az elviselhetetlen érzelmeket a történetektől távolabb tartani képes stílusához. Az interjú során már nem is zökken ki ebből, bármennyire rémes is a történet, amelyről beszámol.

„Visszakerültem az egyik barakkba, arra már nem emlékszem, hogy melyikbe. Az természetes, hogy akkor már jóformán nem is voltam beszámítható állapotban aa * volt egy állapotos asszony, akit a Appeleknél, a Zählappeleknél mi próbáltuk takarni. Sikeresen. A Zählappell az az létszám számlálás volt, ami véletlenül készakarva sose stimmelt, és mi kopaszon, hajnalba és este órákat álltunk a a Appelplatzon, és az valami rettenetes volt. Most az a szerencsétlen állapotos asszony, aki nem volt egyedül ilyen állapotosan, némán szült. Ugye közöttünk voltak orvosok, ápolók, de **semmi** nem volt csak a deszka, * befogták szegénynek a száját. A csecsemő * az nem tudott felsírni, mert megfojtották, * beletették egy vödörbe, szemetet szórtak rá és a kezembe adták, hogy vigyem a reterátra. * Fogtam a vödört s mentem, vittem a reterátra”

A serdülő lány tehát nemcsak hogy ezen embertelen körülmények között találkozik először szüléssel, de bűnrészességet is kell vállalnia a megszületett csecsemő elpusztításában. S az ezzel kapcsolatos érzéseknek – a bűntudatnak, nyilván, mert elviselhetetlen – a történetben egyelőre nem jut hely. Tárgyszerűen mesél tovább, hogy fogta hát a vödört, s vitte a reterátra,

„s szembe jött velem Mengele. * Ominózus sé-lovaglópálcával, füttyülve rácsapott a vállamra, hast Du läuse, kérdezte németül, mondom keine, hozzá kell tenni, hogyha a Mengele észreveszi, hogy a vödörben szemét alatt mi van, akkor az egész láger a kéményen keresztül távozott volna, és annak **szaga** is volt, annak a csecsemőnek és aa hozzátartozó dolgokhoz”

Mintha el lehetne kanyarodni, s beszélni a veszélyről. De nem, hisz a csecsemő teteme az, ami veszélyes, aminek szaga van. S ezáltal ez az, ami árulkodik a bűnről – arról, ami bűn a Harmadik Birodalom szemében, de sokkal inkább arról – s ez annyira rettenetes, hogy erről már beszélni sem lehet –, hogy Matildot, aki amúgy is gyilkosnak, húga gyilkosának éli meg magát, magát is gyilkosságba keverte. A csecsemő, az áldozat, Matild tettének tanúja, teteme a kikerülhetetlen tanúságtétel.

„de hát ezt a Mengele ezek szerint nem vette észre, na most ezt azért kívántam megjegyezni, mert a filmekben vannak olyan jelenetek, hogy

a csecsemőket dugdossák Auschwitzba. A csecsemőket nem lehetett dugdosni Auschwitzba, egyrészt a szelekcionál, másrészt kiszelektálták. Másrészt meg ezt csináltuk, hogy az anya életét meentsük, hogy a csecsemőt megfojtottuk”,

talál vissza Matild szerencsére a mai perspektívába, melyben az Auschwitzról való sok hamis beszéd fogódzót nyújt: segítségével elbeszélése a borzalom öncélú, s ezáltal gyötrő felidőzéséből fontos tanúságtétellé válik.

Mi pedig zárjuk le e ponton az elbeszélés idézgetését, s nézzünk szembe azzal, amibe bepillantást nyertünk: hogy a legnagyobb borzalom nem is az, ami akkor és ott történt, hanem az, ami azután itt maradt. Nem Auschwitz, Lenzing, Mauthausen, a táborok, amelyekbe elhurcolták és a szörnyűségek, amelyeket ott meg kellett élnie, nem az, hogy a mauthauseni tábor felszabadulását a kiegészített, halálra gyötört fiatal lány majdhogynem meg sem érte. Hanem a fantáziák, a gyötrő bűntudatok, amelyekben Matild – ha a külső szemlélő szemében mégoly ártatlan, vétlen is – nemcsak hogy a húga, de egy ismeretlen csecsemő gyilkosának is meg kell élje magát. Akinek a kapcsolataira e két gyermek halála is olyan árnyékként vetül, amely megakadályozza még a gondolat felmerülését is, hogy lehet gyereke annak is, akit sterilizáltak, hogy örökbe fogadhat, felnevelheti más árván maradt gyermekét ő is. Hisz Matild – akit e képzelt – gyilkosságai besároztak – nem tud e fantáziáktól szabadulni, s általuk nyilván úgy érzi, örökre méltatlanná vált az anyaságra.

JEGYZETEK

¹ Az interjú a Mauthausen Survivor Documentation Project keretében készült a Mauthausenben létrehozott archívum számára.

² Az interjú szövegét erre alkalmas jelek segítségével fonetikusán gépeltük le. Az itt közölt részletekben a helyesírást a jobb olvashatóság kedvéért közelítettük a szokásoshoz, de a központosításban nem alkalmazkodtunk ahhoz: csak azokon a helyeken tettünk vesszőt, pontot, ahol interjúalanyunk hanghordozásával egyértelműen tagolta beszédét. Ugyanakkor a leírásban használt jelekből is csak néhányat őriztünk meg: vastagon szedtük a hangsúlyosan ejtett szavakat, *-gal jelöltük a rövid szünetet, míg hosszabb szünet esetében annak hosszát tettük zárójelbe. Emellett az élőbeszéd jellegzetességeit, a köznyelvi fordulatokat, a hibás ragokat, az összes ismétlést, nyögést változatlanul hagytuk, illetve jeleztük.